

חולין נט

משה שווערד

1. בן יהודע על חולין דף נט/א

קרי רב עליה דשמואל כל רז לא אניס לך. י"ל הלא שמואל חכם גדול היה בחכמת הרפואה ואין ידיעה זו שידע לבדוק הבשר באש מארס הנחש חשובה חכמה כל כך שראוי לפארו בעבורה. ונ"ל בס"ד דידוע רב לא היה אוכל בשר בבית אחרים, וכמ"ש הגאון חיד"א ז"ל בפתח עינים במסכת מנחות דף ק"י שהביא מספר הפרדס לרש"י ז"ל בכתב יד עשרה מילי דחסידות היה נוהג רב וחד מניה דלא הוה אכל מסעודת הרשות משום חלב ודם וגיד הנשה פן לא הוזהרו בהם כהלכה והוא לא היה אומר להם שנמנע לאכול בשביל חשש זה אלא הוה אמר טעמא משום סעודת הרשות, וכשהיה מזדמן סעודת מצוה היה אומר אמתלא אחרת עכ"ד ע"ש. והנה בודאי היה נמנע מלאכול בבית אחרים שום סעודה אפילו שאינה של בשר כדי שלא ירגישו שהוא אינו אוכל בשר בשביל שחושדם שאין נזהרין כהלכה בניקור הבשר מן החלב ובמליחה ובהסרת הגיד, אך כיון שנזדמן בבית ריש גלותא היה מוכרח לאכול מפני כבוד הנשיא, אך בשר זה של הצבי אין בו חשש של ניקור החלב כי הצבי חלבו מותר ורק יש בו חשש בשביל המליחה בלבד, לכך צוה אותם שלא ימלחו אותו אלא יצלוהו על האש, כי צלי אינו צריך מליחה דנורא משאב שאיב, ונמצא שלא נשאר בו חשש שמונעו מלאכול, אבל עם כל זה לבו לא היה חפץ לאכול ונתן להם רשות לצלות לו בעל כרחו, וכל זה הוא מתוכיות לבו לא ניכר לשום אדם, ורק שמואל הרגיש ברוח קדשו שאין לבו של רב חפץ באכילה כלל לא זה ולא אחר, ומה שאמר לצלות הוא בעל כרחו, על כן נתחכם שמואל ללמד(נ)ו טענה ואמתלה שיאמר להם כדי שלא יהיה אוכל כלל, לכך אמר לו שמואל לא חייש מר לנקורי ר"ל שמא הנחש נשך את הצבי הוה שחסר ויש בו ארס נחש, ואע"ג דידע שזו חששה רחוקה עם כל זה אמר כן אליו כדי ללמדו לעשות התנצלות מצד זה, כדי שעל ידי כך יעשה התנצלות לבלתי יאכל כלל, וכשאמר לו רב מה תקנה יש לזה, השיב לו לצלותו באויר התנור באופן שאינו מניחו על גבי הגחלים, או אם יש ארס נופל חתיכות חתיכות כיון שהוא תלוי באויר התנור, ואז ניכר ונודע לכל וגם לבית ריש גלותא שיש בו ארס נחש, לכך צוה לעשות כן ונתברר שיש בו ארס נחש, ואחר שהבין רב ששמואל עשה זאת בחכמה שהבין ברוב חכמתו מה שהיה רב מצטער בלבו על אשר הוא מוכרח לשנות מנהגו שיהיה אוכל משל אחרים, דבר עמו בחכמה שהשיאו להתנצלות אחרת, ועל כן קרא עליו מקרא זה וכל רז לא אניס לך:

2. עיון יעקב (על עין יעקב) חולין פרק ג - אלו טרפות דף נט עמוד א אות יח

בדקיה רב בצומת הגידין ואכשרה. כי הלכתא כרב באיסורי אך בהא דאיכא למיחוש לנקורי הוא מהל' רופאים ידע שמואל טפי מיניה שהיה רופא מומחה:

3. ערוך לנר על יבמות דף קכ"א

שם בגמרא לא יאונה לצדיק כל און: כבר הקשתי לעיל (צ"ט ע"ב) למה לא שייך זה במעשה דר' ישמעאל דקרא והטה ובמעשה דאכלי בצומא רבא דמערבא וכדומה, ונ"ל דלא שייך זה אלא בשיגיע לצדיק היזק גופני כגון הכא דאם הי' מנדה אותו שלא כדין אז ח"ו הי' שב עמלו בראשו וכן בחולין (דף כ"ט) דאם הי' אוכל הי' מסוכן למות ח"ו אבל בשאינו עושה אלא הטא ועבירה לא שייך זה דשב ורפא לו ולכן לא קשה ג"כ ארב שילא גופא איך התיר לאשה הרי לא יאונה לצדיק כל און דזה טעות בהוראה הי':

4. רמב"ם יד החזקה הלכות מאכלות אסורות הקדמה

הלכות מאכלות אסורות יש בכללן שמונה ועשרים מצות ארבע מצות עשה וארבע ועשרים מצות לא תעשה וזה הוא פרטן: (א) לבדוק בסימני בהמה וחיה להבדיל בין טמאה לטהורה (ב) לבדוק בסימני העוף להבדיל בין הטמא לטהור (ג) לבדוק בסימני חבבים להבדיל בין טמא לטהור (ד) לבדוק בסימני דגים להבדיל בין טמא לטהור (ה) שלא לאכול בהמה וחיה טמאה...

5. רמב"ם יד החזקה הלכות מאכלות אסורות פרק א

(א) מצות עשה לידע הסימנין שמבדילין בהן בין בהמה וחיה ועוף ודגים וחבבים שמותר לאכלן ובין שאין מותר לאכלן שנאמר והבדלתם בין הבהמה לטהורה לטמאה ובין העוף הטמא לטהור ונאמר להבדיל בין הטמא ובין הטהור ובין החיה הנאכלת ובין החיה אשר לא תאכל:

• מגיד משנה על הלכות מאכלות אסורות פרק א הלכה א

מצות עשה לבדוק בסימנין ולהבדיל וכו'. כבר ביאר רבינו בפתיחת הלכות אלו שסימני בהמה וחיה מצוה אחת ושל עוף מצוה אחרת וכן של דגים ושל חגבים כל אחת מצוה בפני עצמה. וביאר ענין מצות אלו בספר המצות שהוא שאנו רשאים לאכול הטהורין ולא הטמאים כמו שאמרו בת"כ אותה תאכלו ולא בהמה טמאה וידוע שלא הבא מכלל עשה עשה וכן מבואר בגמ' באלו טריפות (דף ס"ו ע"ב) גבי דגים ברייתא שם. והרי זה כאילו באו מצות עשה על מניעת האסורות בענין הצווי כמניעה ממלאכה בימים המקודשים וזה ברור וכבר האריך רבינו יותר פרק שני:

• לחם משנה על הלכות מאכלות אסורות פרק א הלכה א

מצות עשה לידע הסימנין וכו'. כתב הרב המגיד דמה שכתב רבינו בפתיחת הלכות אלו מצוה לבדוק וכו' הוא מפני עשה דאכילה. ונמצא לדעתו דעשה דבדיקה ועשה דאכילה אחד הוא וביאר עשה דאכילה טעם עשה דבדיקה כלומר צורך הבדיקה הוא מפני איסור האכילה. ונראה דהוצרך לפרש כן דאל"כ למה לא מנה רבינו בפתיחת הלכות אלו עשה דאכילה דחיה ועוף ודגים אלא ודאי דדא ודא אחת היא וא"כ קשה בחגבים דרבינו מנה כאן הבדיקה ופרק שני לא הזכיר בחגב עשה דאכילה משמע דלית ליה בחגב עשה דאכילה וכיון דעשה דאכילה הוא עשה דבדיקה א"כ בחגב דאית ביה עשה דבדיקה למה לא אמר שם הכתוב עשה דאכילה ועוד דעשה דאכילה הוא מבואר בכתוב אך את זה תאכלו וכו'. והרב מהר"ר לוי' חביב בפסקיו סימן פ"ו עמד על כל זה ותירץ ע"ש:

• ספר החינוך - מצוה קנג

ונוהגת בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות. ועובר עליה ולא בדק אלא שראה בה הסימן האחד וסמך עליו ואכל ממנה, אף על פי שמצא אחר כן שהיתר אכל. ביטל עשה זה של בדיקת הסימנין:

• השגות הרמב"ן על ספר המצות - העיקר השישי

ואני רואה מחלוקת גדולה ואחד מן הדעות טועה בו בלא ספק שיש עוד לאו ועשה בדבר אחד אלא שאין שניהם מצוה, כענין בבהמות ובדגים ובעופות המותרין והאסורין, אמר הכתוב בהן עשה, זאת הבהמה אשר תאכלו, ודרשו בו שהוא מצות עשה, וכן כל צפור טהורה תאכלו עשו אותה מצות עשה, וכן את זה תאכלו מכל אשר במים, והדבר ידוע שאין הכונה לומר שבאכלנו הבהמה או הדג בעלי הסימנין הטהורים נעשה מצוה, ואם נצום ולא נאכלם נעבור עליה, אבל הכונה שאמר הכתוב אלה תאכלו ולא הטמאים, והוא לאו הבא מכלל עשה בטמאים כדי שיהא האוכל הטמאים עובר בלאו גמור ובלאו הבא מכלל עשה שהוא עשה לפי קבלתנו. ואלו וכיוצא בהם מנאם הרב בכלל רמ"ח מצות עשה, אמר [לבדוק בסימני בהמה, שנאמר את הבהמה אשר תאכלו, לבדוק בסימני העוף], לבדוק בסימני חגבים, לבדוק בסימני דגים, ובעל ההלכות לא מנאן מפני שאין בהם קום עשה, והמניעה מן האסורים כבר היא נמנית בלאוין, ואין הלאו בלשון עשה מוסיף בזה מנין כמו שלא יוסיף מנין לאו אחר גמור, כמו שיאמר במניעה מן המניעות שנים או שלשה לאוין שכולן מנין במצות לא תעשה אחת, וזה הדעת לבעל ההלכות מחסר מנינו. עוד במצות אחרות טעה בהן הרב... וכאלה רבות שם בספרי, שכן אמרו, כל צפור טהורה תאכלו, מצות עשה, כל שרץ העוף טמא הוא לא יאכל, מצות לא תעשה, וכן בבהמות ובדגים ובחגבים כלשון הזה נשנו בספרא, ומפני שהענין כן לא מנאן בעל ההלכות כדרך שלא מנה אלו שאין בקיומן מצוה כאשר כתבתי.

6. ספר שחיטת חולין

משנה: סימני בהמה וחיה: עיין מהרי"ט סימן כ"א דכתב לגבי סימני גדלות דהוי רק סימנים לידע שהיא גדולה אבל אינה נעשית גדולה על ידם, וכתב מהרי"ט וז"ל: נמצא דשערות סימנא בעלמא כמו שמסר סימן בבהמה טהורה מעלה גרה ומפריס פרסה, ואינם אלא סימן להבחין בין הבהמה הטהורה לטמאה, לא שהקליטה גורמת טומאה, תדע שהרי אנו מתירין קלוט במעי פרה כדתן בבכורות בהמה טמאה שילדה כמין בהמה טהורה אסור באכילה, וטהורה שילדה כמין בהמה טמאה מותר באכילה שהיוצא מן הטמא

טמא והיוצא מן הטהור טהור, אלמא לאו
בסימנין תליא טומאה וטהרה.

אמנם בחידושי הריטב"א נדה נ"א ע"ב
מבואר שלכ"ד המהרי"ט שכתב לבאר
הא דאמרינן למה הוצרך לכתוב סנפיר הרי כל
שיש לו קשקשת יש לו סנפיר משום יגדיל תורה
ויאדיר וכתב הריטב"א משום דגם הוא גורם
טהרתו, ומבואר דס"ל דסימני טהרה הם
הגורמין טהרה, (וכיוון לזה הלב אריה לקמן
ס"ו ע"ב).

ועיין בקובץ שמועות (בקוב"ש ח"ב) אות כ"ז
שביאר דנחלקו בזה תוס' לקמן ס"ב
ע"ב ותוס' נדה נ' ע"ב ויבואר שם, וע"ע בצ"פ
ריש הל' מאכ"א שכתב לחלק בין סימני בהמה
ודגה דמפורשים בתורה לסימני עופות דהוי רק
הוכחה, [ועיין לקמן דף ס"ג ע"א מש"כ מדברי
הרמב"ן דבעופות תליא במין ולא בסימנים].

וברמב"ם פ"ב ממאכ"א ה"א כתב ובגמל
ובחזיר ובארנבת ובשפן נאמר
"אך את זה לא תאכלו" וכו' הא למדת שהן
בל"ת ואע"פ שיש בהן סימן אחד, וכ"ש שאר
בהמה טמאה וחיה טמאה שאין בה סימן כלל
שאיסור אכילתה בל"ת וכו' ובמ"מ הק' הא אין
מזהירין מה"ד ותירץ דכיון דאיכא לאו הבא
מכלל עשה שפיר ילפי' ל"ת מה"ד.

ולכאורה צ"ע אם נימא דהסימנים הוי רק
סימן דהוא מין טמא א"כ מה צריך

כלל ק"ו דאם סימן א' הוי סימן שהוא מין טמא
מה גרע כשיש ב' סימנים, (ועוד דעל סימנים
ל"ש כלל ק"ו) וע"כ משמע דהסימנים גורמים
טומאה וע"ז אמרינן דאם כשיש סימן א' גורם
טומאה כ"ש כשיש שני סימני טומאה, אלא
דהק' המ"מ הא אין מזהירין מה"ד דהוי חמור
יותר ולכא"ו היא ראייה ברורה, ואמנם ברמב"ן
עה"ת פרי' שמיני (פרק י"א פסוק י"ג) דהביא
הך ק"ו מהתו"כ ותמה הא אין מזהירין מה"ד,
וכתב הרמב"ן דאפשר שאינה מתרצתא (הך
תו"כ) והטעם במלקות שאר בהמה טמאה מפני

שאמר הכתוב באיסור השפן מפני שאין מפריס
פרסה ובחזיר מפני שאינו מעלה גרה א"כ כל
שאינו מעלה גרה ומפריס פרסה הוא בשם
האיסור הוזה אין צורך לק"ו כלל עכ"ל, ואין
נראה דכוונתו דהסימנים הוי רק הוכחה ול"ש
לק"ו, אלא דכיון דעכ"פ אינו מעלה גרה ואינו
מפריס פרסה ממילא הוא בכלל האיסור, וא"צ
לק"ו ולכן אסור, ואכתי צל"ע.

ועיין בחידושי רבנו חיים הלוי פ"א ממאכ"א
שכ' לבאר בדעת הרמב"ם דסימני טהרה

בעופות הם חלות דין של סימני טהרה ואע"ג
דפסק הרמב"ם דכל עוף שאינו מהכ"ד עופות
טהור ומותר באכילה, וא"כ הא נמצא דכל
איסורא דעופות טמאין הוא רק אלו המינין
בלבד הכתובין בתורה וליכא שום נ"מ בהסימני
טהרה, אבל מ"מ כן היא ההלכה דאלו הסימנים
הן סימני טהרה וכו' ועיי"ש בהמשך דבריו
מש"כ לחלק בין סימן דדורס דהוי סימן טומאה
לשאר סימנים דהוי סימני טהרה, ומוכח מכ"ד
דסימנים ל"ה בגדר הוכחה אלא חלות דין
טהרה ע"י הסימנים.

ת ❁ אז ישיר • ❁ מאמרי יסודות המסורה

❁ סימונים: אי הוי 'סימן או סיבה'

ובעצם הדבר אם סימני הטהרה הינם 'סימן' או 'סיבה', הנה בשו"ת מהרי"ט (ח"א סימן נ"א) האריך לבאר כדברי המהר"ל, שסימן ניתן רק להבחין בין הבהמה הטהורה לטמאה ו"לא שהקליטה גורמת טומאה" וכן ביאר ששנים וסימונים אינם גורמים גדלות, אלא שהם סימני גדלות, וז"ל:

והריני בא לברר טעמו של דבר יותר שלא ליתן מקום לבעל הדין לחלוק וטעם דברי דשנים וסימנין אינם עיקר הגדלות שהן גורמין הדין דשנים וסימנין לא כתיבי בקרא אלא גדולה וקטנה כתיבא ומסרו לנו סימנין להבחין בין גדולה לקטנה והם שערות דלאחר זמן ולהכי קרי להו 'סימנין' שאינם אלא סימן שעל ידם ניכרת הגדלות אבל אינה נעשית היא עצמה גדולה על ידם תדע דאפשר שתהא גדולה אע"פ שלא הביאה סימנין כגון שהוא איילונית ואם הכיר בה וקידשה תפסו בה קידושין אע"פ שאין לה שתי שערות וכן סריס אדם משהוא בן י"ג שנים ויום א' הרי הוא גדול לכל דבריו ותופסי' קידושיו אע"פ שאין בו שערות וסריס חמה נמי שהוא בן עשרים ונולדו בו סימני סריס ולא חולץ ולא מיבם כדאמרינן בס"פ האשה רבה נמצא דשערות סימנא בעלמא כמו שמסר סימן בבהמה טהורה ואמ' מעלת גרה בבהמה אותה תאכלו וכן מפרסת פרסה ואינם אלא סימן להבחין בין הבהמה הטהורה לטמא' לא שהקליטה גורמת טומאה תדע שהרי אנו מתירין קלוט במעי פרה כדתנן בפ"ב דבכורו' בהמה טמאה שילדה כמין בהמה טהורה אסור באכיל' וטהורה שילדה כמין בהמה טמאה מותר באכילה שהיוצא מן הטמא טמא והיוצא מן הטהור טהור אלמא לאו בסימנא תליא טומאה וטהרה.

ובקובץ שעורים (חולין אות כ"ז) הביא שנחלקו בדבר זה בעלי התוס'⁷, וז"ל:

וביאור מחלוקתם דהנה יש לחקור בסימני טומאה וטהרה שאמרה תורה, אם הסימנים עצמם הם גורמים הטומאה והטהרה, או שאינם אלא סימנים

ד ועיין בתוספות (נדה דף נ:;) ד"ה תרנגולתא דאגמא שכתב:

הזכר אסור לפי שאין לו סימני טהרה ולא שרי מטעם כל היוצא מן הטהור טהור שהרי האם לא ילדה האפרוח אלא ביצים הטיילה והאפרוח מעפרא קא גדיל ונאסר ממילא ע"י

שינוי הטבעים בהלכה שנאמרו למשה מסיני ❧ ————— • אז ישיר ❧ תא

על המין... ונראה שבזה נחלקו ב' שיטות התוס', דהתוס' בנדה ס"ל דאף לרבנן הסימנים הם עצמן סיבת הטומאה והטהרה... אבל התוס' בסוגיין ס"ל... והסימנים אינם אלא סימנים על המין.

ומיהו אפילו התוס' במס' נדה הסיקו כמו התוס' בחולין, דהיינו דסימנים אינם גורמים הטומאה והטהרה. [וע"ע בחזון איש (בכורות טז:יח)].

❧ יגדיל תורה ויאדיר

ובמסכת חולין (ס"ו) איתא שאין אנו צריכים שני סימני טהרה בדגים, אלא די לנו בסימן הקשקשת:

כל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר [ויש שיש לו סנפיר ואין לו קשקשת]... וליכתוב רחמנא קשקשת ולא ליכתוב סנפיר א"ר אבהו וכן תנא דבי ר' ישמעאל יגדיל תורה ויאדיר.

וכתב הריטב"א (נדה דף נ"א):

יגדיל תורה ויאדיר... ואולי הוא גם כן **גורם** טהרתו ואף על פי שהוא לבדו אינו גורם טהרה.

כלומר, הסנפיר והקשקשת אינם סימנים להכרת המין, אלא הם הגורמים את היתר האכילה בעצמם. ולכאורה דבריו אינם עולים בקנה אחד עם מה שנתבאר שהסימנים נועדו רק לזיהוי המין.

אמנם מצאתי בדברי החת"ס בחידושו (חולין ס"ו) שביאר דאע"פ שלסימני דגים אין צורך בסימן הסנפיר [כיון שכל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר], מ"מ התורה אמרה סימן זה כיון שזה הטעם לאיסור וזה גורם האיסור, וז"ל:

אבל על דרך הפשוט והאמת נ"ל עפ"י מ"ש רמב"ן פ' שמיני דטעם תליית היתר דגים בקשקשים שהם דחיות המותרות והפסולת מהגוף ונשאר הגוף

סימני טומאה... ומיהו נראה עיקר ששני מינין הן והמין שקורין תרנגולתא דאגמא שרי הזכר והנקבה דיש להן סימני טהרה והמין שקורין תרנגול דאגמא אסור הזכר והנקבה דאין נראה שמין אחד חלוק הזכר מהנקבה.

נקי משא"כ אותן שאין להם קשקשת נשארה זוהמתם וחלאתם בתוכם והן אותן שאין להם סנפיר לשוט ע"פ המים מ"מ אם אין כח באויר להוציא מהם קשקשיהם נשאר חלאתם בתוכם ומשו"ה נאסרו. וצ"ל אותן שאין להם עכשיו ועתיד לגדל לאח"ז מ"מ עדיין לא נגמר בישול המותרות ולא צריך לדחות לחוץ כמו בקרניים בבהמה שנולדו אח"כ ונוצות האפרוח לכשיוגמרו בישול המותרות. וא"כ י"ל משו"ה פי' רחמנא סנפיר להודיע טעם האיסור אע"פ שבגוף האיסור לא הי' טעות שהרי כל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר מ"מ לא הי' ידעינן טעמו והוה כמו כל החוקים והקב"ה רצה להגדיל התורה ולהאדירה באדיר ותפארת להראות חכמתנו ובינתנו לעיני העמים ע"כ ביאר טעם קשקשת משום סנפיר שע"ז שט למעלה באויר ואינו ניזוק מעפרורית הרקן.

כלומר, ע"פ הכלל שכל שיש בו קשקשת יש בו סנפיר ניתן להכיר את כל הדגים הטהורים המותרים באכילה באמצעות הקשקשים, וע"כ לא הוצרכה התורה לפרט את סימן הסנפיר לצורך זה, אלא שהתורה הוסיפה את סימן הסנפיר בכדי שכל יושבי תבל יראו ויכירו את חכמת התורה, שהסנפיר והקשקשת הם הטעם שהתורה התירה דגים אלו באכילה כיון שאין בהם זוהמה, לעומת המינים האחרים, המזוהמים, להם אין סנפיר וקשקשת. ובודאי שאין זה עצם הטעם לאיסור אכילת שאר המינים, כי טעם האיסור כמוס הוא, אך יש בגילוי טעם זה משום פאר וכבוד לתורה.

ואולי בזה ניתן לבאר, דאף הריטב"א שביאר שסנפיר וקשקשת 'גורמים' הטהרה, ואינם סתם סימנים על המין, מ"מ מודה הוא, דעדיין ישנו טעם נעלם מדוע אסרה התורה מיני דגים בהעדר אלו הסימנים, ואף להסוברים שסימנים הוי סיבה, עדיין יתכן שישנו טעם אחר בשורש הדבר [ואפשר שהוא נעלם] 'שגורם הסיבה'.

❧ טריפה אינה חיה אף בזמן הזה

ומדברי החזון איש והאגרות משה נראה שחז"ל קבעו את הי"ח טריפות בסוף ב' אלפי התורה. הקב"ה נתן לחז"ל את הסמכות לברר, להחליט, ולקבוע אילו מומים, מחלות, ומכות כלולים בי"ח הטרפות שנאמרו

8. רש"י על חולין דף נט/א

הדורס - האוחז בצפרניו ומגביה מן הקרקע מה שאוכל:

9. תוספות מסכת חולין דף סא עמוד א ד"ה הדורס

הדורס - פי' בקונטרס שאוחז בצפרניו ומגביה מן הקרקע מה שאוכל וקשה לר"ת דהא אפילו תרגולת עושה כן ומפרש ר"ת דורס ואוכל מחיים ואינו ממתין לה עד שתמות כי ההיא דפרק אלו עוברין (פסחים מט:): המשיא את בתו לע"ה כאילו כופתה לפני ארי מה ארי דורס ואוכל ואינו ממתין עד שתמות אף ע"ה מכה ובוועל ואינו ממתין עד שתתפייס וכן בסוף פ"ק דב"ק (דף טז:): ארי בר"ה דרס ואכל פטור פירוש מחיים דהיינו אורחיה והוי שן טרף ואכל חייב פירוש לאחר מיתה דלאו היינו אורחיה והוי ליה קרן ופריך והא כתיב ארי טורף בדי גורותיו ומשני בשביל גורותיו שהן קטנים דרכו להמית ומחנק ללבאותיו בשביל לבאותיו.

10. ספר שחיטת חולין

שם: כל עוף הדורס טמא: עיין רש"י האוחז בצפרניו וכו' ועיין רש"י דף ס"ב ע"א ד"ה והנ"מ מה שהוסיף עוד בזה, וכתוס' דף ס"א ע"א ד"ה הדורס חלקו ע"ד והביאו פר"ת דדורס ואוכל מחיים, (וכ"כ הרשב"א תוה"ב ריש בית ג'). והר"ן (עמ' 40) כתב והנכון דדורס דהכא כעין הדרוסה שהזכירו למעלה בנץ וגס, וכ"כ בחידושי הרמב"ן, וכ"ד הרא"ה בדה"ב ריש בית ג', ועיין ה"ה פ"א מאכ"א הט"ז הביא הנך ג' שיטות ובביאור הגר"א ס' פ"ב סק"ד.

11. ספר שערים מצויינים בהלכה

הרשב"א והר"ן, ובמ"מ (מאכ"א פ"א הט"ז) הביא בשם הרמב"ן, שהיא אותו שנועץ צפרניו בבעלי חיים ודורסן, ובר"ן כתב והנכון דדורס דהכא כעין הדרוסה שהזכירו למעלה בנץ וגס, וכתב הב"י (יו"ד ריש סי' פב) דפירוש הר"ן הוא כפירוש הרמב"ן. ובספר האשכול (ח"ג סי' כב) כתב כר"ת ורמב"ן. ובשו"ע (שם ס"ב) כתב, כל עוף שהוא דורס ואוכל בידוע שהוא ממינים הטמאים. ובטו"ז (שם) כתב כפי"ר ר"ת [עיי"ש בחי' הגרע"א]. ובש"ך (שם סק"ג) כתב כפרש"י.

פיו היא דריסה. וכן בפיהמ"ש להרמב"ם כתב כרש"י. ובספר המאורות לקמן (סד.) הביא בשם גראב"ד, אמר אברהם אני קבלתי עוף שדורס ברגליו מה שהוא אוכל בין חי בין מת, ואפילו ירקות, והעורף והעטלף עוזרים זה הפירוש, שאין מכין שום עוף ושום חי, והם בכלל הדורסים, והוא בענין זה כל עוף שנותן רגלו על האוכל ומחזיקו ברגלו שלא ינטל כולו אצל פיו, דריסה היא. ומבואר

12. תוספות על חולין דף סא/א

כל עוף הדורס טמא. וא"ת והיכי קים להו לרבנן הך מילתא וכי קניגי או בליסטרי היו שבדקו כל העופות טהורים ואין שום עוף טהור דורס הא אמר לקמן (דף סג:): דלעופות טהורים אין מספר ואי הלכה למשה מסיני הוא א"כ ל"ל דכתב רחמנא פרס ועזניה תרווייהו לא לכתוב אותו שדורס דממה נפשך חד מינייהו דורס שאין בכל אחד אלא חד סימן של טהרה ואותו שבזה אינו בזה כדמוכח בגמרא וי"ל דשמא קבלה היתה מימות נח שהקריב מכל עוף טהור ובדק את כולם ומסר לדורות שאין עוף טהור דורס אבל בשסועה לא שייך למימר הכי דאין זה מין בפני עצמו אלא ולד בהמה כדאיתא בהמפלת (בדה דף כד.):

• מהר"ץ חיות מסכת חולין דף סא עמוד א

תד"ה כל עוף הדורס טמא כו' ואי הלכה מסיני א"כ ל"ל דכ' פרס ועזניה. נ"ב עיין סוכה כח ע"א אמרינן הלכתא וקרא סמכתא בעלמא. ועי' יד מלאכי ס' תקמ"ו כמו דאמרי' בעלמא מדרבנן ואסמכתא בעלמא ה"נ אמרינן מדאורי' וקרא אסמכתא בעלמא ע"ש אלא שלא הביא ראייה לדבריו. ואולם מש"ס דסוכה יש ראייה ברורה דאף בהל"מ טרח הש"ס להביא ראייה ממקרא. נמ"ש התוס' דנה בדק את כולם ומצא שאין טהור דורס הנה לפי מה שביארתי בספרי לתרץ קו' הגאון מהר"י ברלין ז"ל בפ' לשאלות פ' ויחי דלפי הכלל שנתנו בירושלמי פ"ג דמועד קטן דאין למדין דבר מן קודם מתן תורה איך ילפינן (יבמות מד ע"א) מן מה דכתיב באברהם מקץ עשר שנה לשבת אברהם דשהה עשר שנים ולא ילדה חייב לגרשה הרי אין למדין מן קודם מתן תורה והניח בצ"ע וכבר קדמו בקו' זו הגאון בעל יפה תואר פ' ויחי בקו' דומה לזה מהך דלמדו (תענית ה) מיוסף דאסור לשמש בשני רעבון והתירוץ בזה דענין שנברר בנסיון כמו בהך דעשר שנה שא"י להוליד בכה"ג אינו בכלל למוד וכן מדות והנהגות טובות יכולין ללמוד אף מן קודם מתן תורה. וא"כ אם בדק נח כל העופות הטהורות ומצאן דאינם דורסים א"כ נתברר לו טבעם של העופות. ובכה"ג שפיר ילפינן מן קודם מתן תורה והדר יוקשה פרס ועזניה ל"ל דהרי בכה"ג שפיר ילפינן מנה וקרא אך למותר. וראיתי להרב בעל יד המלך ריש הל' מא"ס דהקש' דאם היה להם קבלה מנה א"כ מאי מקש' הש"ס וכי משה קניגי ובליסטרי היה הרי הוה להם קבלה ובאמת לפי מש"כ לעיל דעיקר קו' הגמרא וכי קניגי ובליסטרי היה ומנא ידע כל הטמאים אשר אין להם רק סימן אחד של טהרה לחוד א"כ כל הטהורות בדק נח בשעת הקרבה אבל לא הטמאות ובאמת התוס' התעוררו בעצמם כאן על הך דהשועה ות' לנכון דאינה אלא ולד בהמה והרבה יש לי להאריך:

13. אור החיים על ויקרא פרק יא פסוק כא

אשר לו כרעים כבר הארכתי בחיבורי על טור יו"ד (סימן פה) שהעיקר כפירוש רש"י בזה, שצריך שיהיו לו כרעים הארוכים סמוך לצוארו והטועים להתירה כי אין מין זה בנמצא, אף אני השיבותי אותו, גם אין מצויים אלא מין אחד מהד' שהם שמנה, אשר רשם ה' בטהרה גם אינם מצויים לפנינו מינים הטמאים שאין להם הכרעים בדרך זה, והם הרבים, למה שקדם לנו כי לא ימנה הכתוב אלא המועטים, וכאן מנה הטהורים, אם כן הטמאים הם המרובין, ומעתה אין ראייה ממה שאין מצוי מין זה לומר שאיננו בעולם, שהרי יש מינים הרבה ודאי, ואינם מצויים כל עיקר אצלנו: לכן כל ירא וחרד ירא ויפחד לבל יושיט ידו לשקץ זה, וימחה בשולחי יד - והנה מיום שנשמעו דברי במערב ופירשו מהם רבים לא נגע ה' עוד במכה זו ולא נראו זה יותר מי"ב שנה, כי תורה ומעשים טובים כתרים בפני הפורענות (אבות פ"ד מ"א):

14. ספר שערים מצויינים בהלכה

אין לך דבר שמעלה גרה וטמא אלא גמל.
פרש"י וחכיריו האמורים בפרשה. וכ"כ
התוס' ושאר הכתובים עמו שפן וארנבת
ושסועה. וברמב"ם (מאכ"א פ"א ה"ב) כתב
בזה"ל, וכל בהמה שהיא מעלת גרה הרי היא
מפרסת פרסה חוץ מן הגמל. ומפרש באור
שמח (שם) דבכהמה אין שום דבר רק גמל.
ובחיה איכא שפן וארנבת דמעלי גרה ואינן
מפריסות פרסה, וזהו דאמרינן בגמ' כאן
שליט בעולמו יודע שאין לך דבר מעלה גרה
וטמא [פ"י בכהמה] אלא גמל, דשפן וארנבת
חיה נינהו.

15. מהר"ץ חיות מסכת חולין דף נט עמוד א

גמרא הוא שליט בעולמו יודע שאין לך דבר מעלה גרה אלא גמל לפיכך פרט הכתוב. נ"ב הכוונה שהתורה נתנה בזה סימנים שהיא מן השמים אחרי אשר האנשים חוקרים בכל מטמונות הטבע ומוציאים בכל עץ במדינות חדשות בריות גדולות וחיות נפרדות אשר לא נודעו לקדמונים ובכל זאת לא מצאו עוד בהמה או חיה אשר תהיה מעלה גרה לבד זולת הגמל ומפרסת פרסה לבד זולת החזיר ולפיכך פרט הכתוב להודיע שרק הוא השליט בעולמו ויודע כל יצוריו שרק אלו המפורשים בתורה לבד המה בעלי סימן אחד ולא יותר. וזה אין ביכולת אדם להחליט וזה אמת וכעין זה ראיתי לחכם אחד לפרש הך דלקמן ס' ע"ב וכי משה רבינו קניגי ובלסטרי היה מכאן תשובה לאומרים אין תורה מן השמים:

16. חתם סופר על חולין דף נט/ב

וקרש אעפ"י שאין לו אלא קרן אחת. עיין פר"ח סי' פ' דמייתי דברי בעל שליטי גבורים פרק נ"ב, ועיינתי הפרק ההוא ושם נאמר דודאי כללא הוא כל שיש לו קרניים יש לו טלפיים אבל דוקא ב' קרניים אבל קרן א' יש שיש להם סי' טהרה ויש שאין להם ומייתי כמה בע"ח בעלי קרן א' ואין להם סי' טהרה ומשו"ה תנן במתניתין כל שיש לו קרניים לשון רבים ולא תנן כל שיש לו קרן בלשון יחיד כמו דתנן כל שיש לו סנפיר אע"כ דוקא קרניים שנים הוה סי' טהרה ולא א'. והיינו דאמרינן וקרש אעפ"י שאין לו אלא קרן א' והוה סד"א דיהיה טמא אפ"ה טהור היא. ועפ"ז צע"ג ש"ס דשבת כ"ח דמיירי משור שהקריב אדה"ר ש"מ דתחש טהור היה, ומאי ראייה הוא זה הרי כמה בעלי קרן א' טמאים הם והניח בצ"ע, וכן הפר"ח תמה בזה עפ"י הנ"ל. ולפע"ד ליישב דודאי מסברא חצונה סברא הוא כיון דעכ"פ בעל קרן א' אפשר שיהיה טהור כמו שמצינו קרש א"כ מסתמא תחש טהור היה דכיון שהעיד ר"מ שהקב"ה בראו לפי שעה לצורך המשכן מהיכי תיתי נימא שברא דבר טמא למשכן ובעלמא אמרינן אין דבר טמא יורד משמים וה"ל דכוותיה. אלא לכאורה הא חזינן שנברא חסר שהרי היה לו לברוא אותו בשני קרניים בסי' טהרה מבורר ואפ"ה לא נברא אלא בקרן א' ה"ל נימא דטמא היה לשום טעם כמוס אצל הקב"ה ע"כ אמר קרן א' אינו ריעותא שהרי גם שור הראשון שנברא בעולם היה בעל קרן א' ואותו כיפר על אדה"ר וראוי הוא שיברא הקב"ה דוגמתו לצורך מלאכת המשכן אבל טהור הוא עכ"פ, וא"ש בעזה"י ומיושב גם דברי תוס' ד"ה וקרש וכו', וק"ל:

17. ספר שערים מצויינים בהלכה

שהורה בה חכם, לכן פרש"י שקבל מרבו, ולא שייך בזה שלא יאכל ממה שהורה בה חכם, דמבואר בגמ' לעיל (מד): דרבב"ח אכל ממה שהורה בה חכם משום דאגמריה סמך ששמע מרבו שהדבר מותר.

קרי אנפשיה מפרי פי איש תשבע בטנו. פרש"י בשכר ששמעתי וקבלתי שהוא מותר, בטני שבע ממנו. ומפרש בעין אליהו, דלכאורה קשה, היאך אכל שמואל ממה

18. דף על הדף מסכת חולין דף נט עמוד ב

בגמ': רב שמואל ברי דר"א אכל מיניה, קרי אנפשי' מפרי פי איש תשבע בטנו. בספר דרך שיחה (פר' לך לך ע' נ"א) מביא בשם הגאון רבי חיים קנייבסקי שליט"א: אמר הרב שליט"א לכמה בנ"א להדפיס חידו"ת כסגולה לזש"ק והדבר הועיל, אך אינו יודע אם זה מה שהועיל, והמקור לזה על פי דברי הגמרא במסכת חולין (נ"ט, ע"ב) "קרי אנפשיה מפרי פי איש תשבע בטנו", וקאי על דברי תורה, וכיון שפרי פי איש נקרא על ד"ת - סגולה היא לדבר זה, גם העסק עצמו בהדפסת החידו"ת סגולה הוא. לאברך אחד יעץ הרב להדפיס חידו"ת, ולאחר כשבוועיים באה לו ישועה, בגמר ההדפסה נולד לו זש"ק, והגיע לתת הקונטרס להרב ע"כ.

ויש להביא בענין זה, דהנה המצוה האחרונה בתרי"ג המצוות היא מצות כתיבת ס"ת המפורשת בפסוק כאן, והמצוה הראשונה היא מצות פו"ר בפר' בראשית, ודרשו רבותינו הק' סמיכות בין ב' המצוות, הרה"ק ר' חיים פלאגי זצ"ל כותב בספר ברכת מועדיך לחיים (חלק א' דרוש ראשון לס"ת) דף מ"ד ע"א וז"ל: שמעתי מפי קדוש אבינו מלכינו הגאון הקדוש הגאון המפורסם מרן זקני ז"ל [הוא הגאון בעל חקרי לב], דקבלה בידם, דכמה חשוכי בנים שלא הולידו כלל, על ידי שקיימו מצות כתיבת ספר תורה, זכו להבנות, והולידו בנים ובנות, עכ"ל. והובא דבריו גם בקובץ כרם שלמה (שנת כ"א קו' ב' עמ' מ"ט אות קנ"ה) ע"ש.

בקובץ הדורם (שנה כ"ד עמ' 205) מביא רבי יהודה רובינשטיין ז"ל וז"ל: ר' יוסף שאול הלוי נאטנאזאן הסביר לאמו"ר הרב ר' מרדכי רובינשטיין ז"ל - מגיד דמתא קראקא שהיה מבאי ביתו - את טיב הערותיו לדברי המחברים בהסכמותיו הרבים, וכך אמר: כידוע שהמצוה הראשונה של התורה היא מצות "פרו ורבו" והמצוה האחרונה של התורה היא מצות כתיבת ספר תורה, ככתוב: "ועתה כתבו לכם את השירה הזאת" (דברים ל"א, י"ט) והיות לדאבוני מנע ה' ממני פרי בטן ולא יכולתי לקיים את המצוה הראשונה, לפיכך אני מקיים את המצוה האחרונה של התורה על - ידי כתיבת הערות על ספרים הדנים בהלכות התורה. עכ"ד.

והנה הגה"ק רבי דוד משה רבינוביץ זצ"ל - הי"ד חתנו יחידו של הרה"ק רש"ח מרדומסק זצ"ל - הי"ד היה חשוק בנים שנים רבות ל"ע, וידוע שהיו לו כתי"ק רבים על כל מקצועות התורה חדושים נפלאים שכתב, וחזונו הרה"ק זצ"ל לא הרשה לו להדפיסם, והגאון רבי יחזקאל גרויבר מדטרויט בהקדמתו לקובץ ברכת שלמה - כתר תורה (עמ' 34) כותב שהיה לו טעם כמוס שלא הדפיסם עכ"ד. ושמעתי בסוד שיה זקני חסידי רדומסק מהדור שעבר שאמרו, שהרה"ק אדמו"ר זצ"ל התבטא אז, שאם ידפיס חתנו את חדושו, יחשב זה בשמים כאילו נפקד בבנים, כי הדפסת חדו"ת שבוה מקיימים בהו"ה מצוות כתיבת ס"ת כשיטת הרא"ש שהבאנו לעיל, נחשבת בשמים כמצות פו"ר, והלילה לא יפקד עוד בוש"ק, ולכן לא הרשה לו להדפיס, ע"כ שמעתי. (ואולי זה"פ בראשית ה' א'): זה ספר תולדות אדם וגו', דעי' הדפסת ספר חדו"ת זה נחשב כתולדות אדם ודו"ק). (פרדס יוסף החדש פר' וילך)

19. חדושי אגדות | ספרי המהר"ל | מסכת חולין דף נט עמוד ב

אלוקיכם כאריה מתיל וכו'. פי' כי היה אומר כי כח הש"י אין כחו על הכל, כיון דמדמה אותו לאריה דפרשא קטיל אותו. ומה שאמר דאעקר וכו', פירושו, שהגיע פחד ורעדה אליו, ואמר לו כי דבר זה היה בשביל שהוא רוצה לדעת ולעמוד על כח הקדוש ברוך הוא וגבורתו. אשר מאמתתו זעים ורועדים כל הנמצאים לכך בא אליו

היראה והפחד. וכאשר השיב על זה כך, אמר דמ"מ אפשר שיהיה לאדם השתתפות עמו ולא היה מאמין כי אין להש"י השתתפות לשום בריאה. ולפיכך אמר שיהיה נראה אליו הקדוש ברוך הוא, כלומר כי דעתו כך הוא שאפשר לראותו, כי לא ה' מאמין כי הוא יתברך בלתי גשם עד שאין ראיה שייך אצלו, ולא היה מאמין במה שכתוב כי לא יראני אדם וחי, ופי' הכתוב שהוא יתברך נבדל מכל הנמצאים, ודבר זה לא היה מאמין כלל.

20. חתם סופר על חולין דף נט/ב

מאי רבותיה פרשא קטל אריא. נראה הקיסר ידע דהמשלים הללו אינם אלא לסבר האזן, אך הקיסר דיבר כלפי הנביא שאמר על עצמו אריה שאג מי לא ירא ה' אלקים דבר מי לא ינבא המשיל מוראו מפני הקב"ה כמוראו מפני האריה ומאי רבותיה דאריה פרשא קטל אריא ואין השכינה שורה אלא על חכם גבור ועשיר וא"כ גבור כמותו מאי רבותיה להמשיל יראתו את ה' כמוראו מפני האריה והשיב לו ריב"ח כאימתו מפני אריה דבי עילאה, וק"ל:

21. עיון יעקב (על עין יעקב) חולין פרק ג - אלו טרפות דף נט עמוד ב אות כא

בעינן דאחזי לאלהינו. ואף על גב דכתיב כי לא יראני אדם וחי מ"מ י"ל שבקש לראות אותו כדרך שראה ישעיה באספקלרי' שאינה מאירה כדכתיב ואראה את ה' יושב על כסאו ועי"ל שבקש לראות אותו לא כדרך המרכבה רק כדרך התלבשות וכמו שירד הקדוש ברוך הוא על הר סיני ולכך אף על גב שלא היה יכול לחזות את אריה דבי עילאי מפני קולו אבל הקדוש ברוך הוא אף שקול ה' בכח אפ"ה נתן קולו על הר סיני לפי כח של כל אחד ואחד לפיכך הוצרך להביא ראיה שאין אנו יכולין לדמות לראשונים שהרי אפילו בשמש לא יוכל לראות:

22. עיון יעקב (על עין יעקב) חולין פרק ג - אלו טרפות דף נט עמוד ב אות כא

א"ל לא מצית. אף על גב דאין הקדוש ברוך הוא לאפילה הוא צריך מ"מ הוצרך להשיב לפי עניינו בהוכחות שכליות משום שלום מלכות:

23. בן יהוידע על חולין דף נט/א

כי הוה מרחק ת' פרסי. נ"ל כל זה היה בדרך נס ע"י תפלתו של רבי יהושע שהתפלל בכך שקודם ת' פרסי שהם כנגד ת' רוחות דסטרא אחרא ישאג ויפיל בזה שורא דרומי, וכרחוק שלש מאות כנגד מספר שם אלהים דיודי"ן שעולה שלוש מאות שבו נמתקים הדינין נתור ככי ושיני הרומזים לכוהות הדינין, וגם הקיסר ראש הפעור נפל מכסאו לארץ וגבר ישראל, ובשני מקומות אלו שהם חד הרחק ת' פרסה וחד הרחק ש' פרסה נרמז כי ת"ש כוחם של חיצונים אויבי ישראל:

24. בן יהוידע על חולין דף נט/א

אמר ליה במטותא מנך בעי רחמי עליה וליהדר לדוכתיה. אין להקשות אמאי לא אמר ליה שיתפלל שלא יהיה נזק מן שאגתו, דיש לומר משום דמזה יהיה רבוי נסים לכל מין האדם והבהמה, ברם הא קשיא אמאי לא אמר ליה שיתפלל שלא ישאג עוד כלל. ונ"ל בס"ד כי הארי טבעו לשאוג כידוע וכמפורש בכתובים, ואם יתפלל שלא ישאג הוי שינוי טבע ואין מתפללים לשנות הטבע, ולכך אמר לו שיתפלל שיחזור. אי נמי שזה מחמת תוקף שאגתו נראה שראיתו משונית ובני אדם מתים מחמת שרואין אותו ראה בעלמא לכך לא רצה שיבא למקום הישוב של בני אדם:

כמוצא שלל רב – ויקרא

איך הוכשר האריה להיות מד' פנים במרכבה?

זאת החיה אשר תאכלו" (יא. ב)

דבר פלא כותב הגאון רבי יהונתן אייבשיץ ב"יערות דבש" (חלק ב', דרוש ד'): לפי האמת, האריה טהור וכשר הוא, שאם לא כן – איך הוא הוכשר להיות מד' פנים שבמרכבה? אלא ודאי שמעיקרו צריך היה האריה להיות כשר, אלא שהתורה פסלה את האריה לאכילה, משום שאוכל כל מיני חיות טמאות ומתפטם באיסור.

כך כתב גם הרמב"ם ב"מורה נבוכים", בטעם איסור טמאים, שהטעם שאסור לאכול את האריה אף שבעצם כשר הוא – הרי זה משום שאוכל חיות טמאות.